

Kulttuuritaistelut 1960-luvulla

Vasemmistolaisuuden nousu ja yhteiskunnan liberalisoituminen heijastuivat monin tavoin kulttuuriin ja siitä takaisin poliittiseen toimintaan, erityisesti opiskelijaliikkeen piirissä. Lännestä tulivat uusvasemmistolaiset aatteet, joiden puitteissa kulttuuri ja politiikka nähtiin kiinteästi yhteydessä toisiinsa. Läntinen kulttuuriliberalismi sen sijaan ei ollut puolueisiin sitoutunutta mutta kylläkin lähellä uusvasemmistolaisuutta. Toisaalta itäblokin piiristä, etenkin Neuvostoliitosta ja DDR:stä, Suomeen kantautui perinteistä marxilaisen ideologian sävyttämää kulttuurivaikutusta.

Sadankomitean perustaminen Englannista saadun mallin mukaan vuonna 1963 ilmensi uusvasemmistolaisen kansalaisaktiivisuuden nousua. Se oli radikaalipasifistinen rauhanliike, puolueisiin sitoutumaton mutta silti leimallisesti vasemmistolainen opiskelijaliike, joka ryhtyi julkaisemaan rauhan- ja yhteiskuntapoliittista lehteä nimeltä Ydin.

Vapaamuotoiset protestiliikkeet haastoivat vallitsevan yhteiskuntajärjestyksen ja kulttuurin, vaikka ne eivät sinänsä olleet vallankumouksellisia. Tähän liittyi 1960-luvun puolivälistä alkaen Yhdysvalloista tulleen mallin mukaisesti Vietnamin sodan vastustamista ja kulttuurista protestointia. Syntyi uudenlainen nuorisotyyli, joka pyrki irti vallinneesta pukeutumiskulttuurista ja edusti muutenkin auktoriteettien vastakkaisuutta. Radikaali nuoriso hylkäsi kokonaan vanhempiensa poliittiset ja kulttuuriset käsitykset pyrkien omaksumaan uudenlaiset arvot ja käyttäytymisnormit.

“Yhden asian liikkeet” halusivat ainakin aluksi vilpittömästi korjata yhteiskunnallisia epäkohtia. Näihin kuului Marraskuun liike, joka perustettiin 7.11.1967. Se korosti inhimillisyyttä ja suvaitsevaisuutta yhteiskunnallisesti syrjäytyneitä ryhmiä kohtaan pakkovaltaisen kontrollipolitiikan sijaan. Pian kuitenkin monet vaativat suvaitsevaisuuden tilalle muutokseen tähtäävää toimintaa, joka äärimmillään oli kapinointia vallitsevaa yhteiskuntajärjestystä kohtaan.

Vasemmistolaisen politiikan ja radikalisoituvan kulttuurin yhteys johti vapaiden kulttuuriryhmien syntymiseen tai vanhojen kulttuurilaitosten valtaamiseen ja muuttamiseen. Symbolisesti merkittävimpiin tapahtumiin kuului Ylioppilasteatterin Lapualaisoopperan kantaesitys vuoden 1966 eduskuntavaalien äänestyspäivänä. Kulttuuri ja ajankohtainen poliittinen vaikuttaminen koettiin tärkeäksi kokonaisuudeksi vaalit voittaneen vasemmistorintaman puolella, mutta oikeistossa se nähtiin yhteiskunnallisena uhkatekijänä.

Vuosi 1968 oli koko Euroopassa radikalismien huippukohta ja samalla uuden jakautumisen alkua. Opiskelijaliike otti ensisijaiseksi päämääräkseen perinteisten akateemisten traditioiden murtamisen. Vuoden alkupuoliskolla tapahtuivat suuret yhteenotot Pariisissa ja monissa muissa läntisen Euroopan kaupungissa, mutta Suomessa opiskelijoiden liikehdintä voimistui vasta syksyllä.

Näyttävien tapahtuma oli Vanhan ylioppilastalon valtaus 25. marraskuuta, jolloin valtaajat estivät Helsingin yliopiston ylioppilaskuntaa pitämästä siellä seuraavaksi päiväksi suunniteltua arvokashenkistä 100-vuotisjuhlaansa. Tilaisuus, johon osallistui myös tasavallan presidentti, siirrettiin Helsingin konservatorioon. Juhlapuheessaan presidentti Kekkonen ilmaisi ymmärtävänsä opiskelijaliikehdinnän syitä ja tuki muutospyrkimyksiä.

Vuonna 1969 opiskelijaliikehdintä jatkui vaatimuksilla yliopistohallinnon uudistamiseksi "mies ja ääni" -periaatteella, jolloin opiskelijat ja henkilökunta olisivat päässeet osallistumaan päätöksentekoon. Vaatimusten tueksi järjestettiin luentolakkoja, joissa aloitteentekijänä esiintyi vasemmiston ja keskustapuolueen kannattajien yhdessä muodostama "demokraattinen rintama". Liikehdintä levisi yliopistoista myös muihin oppilaitoksiin, ja "opintodemokratiasta" kamppailtiin lähivuosina eduskunnassakin. Lopulta uuvuttavan prosessin tuloksena päästiin kompromisseihin ja liikehdintä laantui. Presidentti Kekkonen kosiskeli nuorta kulttuuriväkeä myös Tamminiemen kutsuilla, mutta samalla hän kesytti radikalismia. Nuoret taiteilijat ja tiedemiehet alkoivat tottua siihen, että sopivan radikaalilla teoilla saattoi saada presidentin hyväksymisen. Seuraava askel 1970-luvulla oli, että hyväksymistä haettiin usein jo etukäteen ja totuttiin toimimaan odotusarvojen mukaisesti. Suomeen ei syntynyt radikalismia äärimuodoissaan, jotka monissa läntisen Euroopan maissa johtivat voimakkaaseen ulkoparlamentaariseen toimintaan ja jopa terrorismiin.

Kamppailu joukkotiedostusvälineiden hallinnasta kärjistyi Yleisradion piirissä 1960-luvun puolivälin tienoilla. Kiista koski paljolti pääjohtajaksi valitun Eino S. Revon tekemiä ohjelmalinjauksia, joita oikeisto moitti liian vasemmistolaisiksi. Hän oli alun perin maalaisliitto/keskustan ehdokas mutta alkoi nojata yhä enemmän ääri vasemmiston kannatukseen. Revon kausi pääjohtajana katkaistiin vuosikymmenen lopulla, mutta hän jatkoi radion johtajana lähinnä SKDL:n tuella. Puolueet syyttivät silloin vaalitappioistaan helposti YLE:n ohjelmia, ja niitä ryhdyttiinkin valvomaan tarkan tasapainon saavuttamiseksi. Joka tapauksessa 1970-luvulle tultaessa mielipiteet ohjelmapolitiikasta jakautuivat jyrkästi.

Tärkeä vedenjakaja kulttuuritaisteluissa oli Tšhekkoslovakian miehitys elokuussa 1968. Sen jälkeen uusvasemmistolainen ja pasifismiin taipunut suuntaus alkoi ottaa etäisyyttä jyrkän linja kommunisteihin, jotka puolestaan vetosivat radikaaleihin aineksiin. Vuosikymmenen lopulla lähes kaikki uudet kansalaisliikkeet jakaantuivat suhteessa väkivallan hyväksymiseen. Tärkeä jakolinja alkoi syntyä myös suhteessa Neuvostoliittoon. Kovan linjan kommunistien ("taistolaisten") ja heitä lähellä olleiden liikkeiden kannattajat eivät hyväksyneet Neuvostoliiton arvostelemista, kun taas "revisionistiset" kommunistit ja muu vasemmisto suhtautuivat kriittisesti sen edustamaan karuun "reaalisosialismiin". Samalla säilyi vanha ideologinen jakoperusta vasemmistolaisten sekä toisaalta porvarillismielisten poliittisten ja kulttuuristen ryhmittymien välillä.

Lähteet: Lauri Haataja, "Kekkonen aika" teoksessa Suomi 75. Itsenäisen Suomen historia 4 (1992), s. 64 - 72 ja Pekka Tarkka, "Taistelut kulttuurista" em. teoksessa Suomi 75, s. 206 - 212. Internetissä: Risto Alapuro, Ylioppilasliike ja sosiologia 60-luvulla: <https://www.doria.fi/xmlui/handle/10024/14661>; https://fi.wikipedia.org/wiki/Vanhan_valtaus; https://fi.wikipedia.org/wiki/Marraskuun_liike.